

Strebna O.V.

COMPETENCE APPROACH TO TEACHING PUPILS AT LESSONS OF NATURAL HISTORY IN THE 1ST FORM

The article examines a modernized content of teaching activity of the subject «Natural History» in the 1st form based on the outlook principles of humane pedagogics, humane activities during life, European values, tolerance, society's partnership in the chain «child – teacher», implementation of competence approach into teaching and upbringing process of the primary school. The article accents its attention to the fact that subject «Natural History» in the 1st form has a significant social and cultural aim, the pupils of junior age train active and practical skills and get knowledge about the informational culture. The article emphasizes the importance of practical forms of work that guarantee the formation of competence approach of pupils of the 1st form such as excursions, mini-projects and researches. It is confirmed that the primary school pupils re-orient from the process of accumulation of interesting and potentially useful knowledge to the strategy of rather pragmatic use in their everyday lives, they get contemporary knowledge, skills and habits at lessons and out-of-class activities. The practical character of competence approach is used in the process of learning of natural history at the primary school according to the teaching programme of the 1st form.

Key words: competence approach, natural history's competence, forms of work with children, excursions, mini-projects, demonstration researches.

УДК 371.315.6

*Федоренко Ю.П.**

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ ІНТЕРЕСУ, ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ

У статті розглядається питання виховання читачів, зокрема пропонується стислий історичний огляд інтересу, акцентується увага на визначенні суті понять «інтерес», «читацький інтерес», основних напрямків вивчення цих феноменів у психолого-педагогічній літературі та ознак (суб'єктно-об'єктні відношення, вибірковий характер, пізнавальна спрямованість, емоційна забарвленість). Автор зупиняється на видах читацьких інтересів (епізодичні і стійкий, глибокі і вибіркові), на зв'язку інтересів з мотивами, потребами; висвітлює низку питань, які ставляться в методичній науці стосовно прилучення дітей до читання, приводить деякі прийоми пробудження інтересу до читання.

Ключові слова: інтерес, читацький інтерес, залучення дітей до книги, вибір книжок.

Духовне відродження українського народу неможливо уявити без впливу художньої літератури на формування національної свідомості, бо саме література є одним з активних чинників суспільного виховання. Література – це відображення в художньому стилі життя людини та суспільства з усіма складнощами і проблемами. Однак, щоб література здійснювала свою виховну роль, треба виробити в людини вміння читати художні твори, належним чином сприймати дійсність, відображену в художній формі, сформувані прагнення брати приклад з позитивних героїв. Сьогодні стоїть завдання побудувати навчально-виховний процес таким чином, щоб розвивати в особистості пізнавальний інтерес, уміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в потоці інформації.

У наш час місце книги в житті підростаючого покоління змінюється, оскільки впливають інформаційні технології. Замість книг джерелом інформації постає персональний комп'ютер. Але всім давно відомо, що знання, уміння логічно й образно обмірковувати, любов до рідної мови, навколишнього світу виховуються лише в читанні.

Особливу увагу, з точки зору розкриття суті феномену інтересу, привертають дослідження, присвячені аналізу характеристик інтересу, його місця в педагогічному процесі і умов, що сприяють його розвитку (Д. Писарев, К. Ушинський,

* © Федоренко Ю.П.*

Н. Чернишевський, М. Добролюбов, Л. Толстой та ін.); дослідження, що розкривають види інтересів, особливості їх розвитку у дітей різного віку (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн та ін.); дослідження, що виявляють співвідношення між поняттями «потреба», «інтерес» і «мотив» (С. Рубінштейн, П. Гальперін); дослідження, що встановлюють закономірності розвитку пізнавального інтересу (Н. Морозова, Г. Щукіна).

Разом із тим у роботах Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, О. Киричук, Г. Костюка, О. Савченко, Н. Скрипченко розкрито роль інтересу в навчально-виховному процесі.

Незважаючи на те, що в останні три десятиліття проблема інтересу розроблялася в багатьох дослідженнях, залишаються невивченими передумови розвитку пізнавального інтересу, організація роботи з розвитку інтересу до читання тощо.

З огляду на це ми ставили за мету розглянути сутність інтересу, читацького інтересу в психолого-педагогічній літературі, проаналізувати деякі питання, які висвітлюються вченими-методистами.

Родоначальником наукового підходу до теоретичного і практичного розв'язання проблеми інтересу можна вважати Я. Коменського. Великий чеський педагог створив такі підручники, в основі яких лежить принцип інтересу до навчання [2].

Роль інтересу, його значення в навчанні визнавав К. Ушинський. Учений писав: «Вихователь не повинен забувати, що навчання, яке позбавлене будь-якого інтересу та взяте тільки силою примушення, убиває в учневі бажання до навчання, без якого він далеко не піде» [6, с. 429]. Великий педагог науково обґрунтував коло читання школярів.

Вважаючи читання важливим засобом пізнавальної діяльності учнів та джерелом їх духовного розвитку, І. Франко, Леся Українка, Олена Пчілка, М. Драгоманов, С. Русова у своїх працях звертали увагу на необхідність удосконалення змісту підручників для читання; критикували спрощеність методів викладання літератури в тогочасній школі; надавали особливого значення самостійному спілкуванню школярів із книжкою; дбали про видання високохудожніх творів для дітей

В. Сухомлинський радив пробуджувати в учнів інтерес до читання літератури шляхом вкраплення в навчальний процес позапрограмної інформації, організації свят книжки і рідного слова, літературних виставок, створення Кімнати казки, перегляду і коментування ілюстрацій до книжки, художньої розповідь, складання учнями анотацій на прочитані книжки.

1972 року методичні рекомендації й тематика занять із позакласного читання були розроблені за участю вітчизняних учених Н. Скрипченко та М. Вашуленка. Урок позакласного читання став в українській школі основною формою керівництва самостійним дитячим читанням.

Отже, зусиллями багатьох поколінь учених і педагогів було розроблено основні теоретичні засади виховання читачів.

Аналіз літератури з педагогіки і психології вказує, що в розумінні суті інтересу немає єдиної думки. Розбіжності наявні як у питаннях його походження, так і у визначенні змісту.

Наведемо деякі підходи до визначення інтересу в психолого-педагогічній літературі: інтерес як вибіркова спрямованість уваги людини (О. Леонт'єв); як спрямованість, пов'язана з позитивними емоціями (В. Крутецький); як вияв розумової і емоційної активності людини (С. Рубінштейн); як сплав вольових, інтелектуальних процесів (Л. Гордон).

Отже, феномен інтересу розглядається вченими у контексті кількох наукових напрямків – інтелектуального, емоційного, волюнтаристського.

Представники інтелектуального напрямку досліджень пов'язують суть інтересу з розумовою діяльністю, пізнавальними процесами індивіда; прихильники емоційного напрямку – з почуттям задоволення і радості; представники волюнтаристського

спрямування – з вольовими аспектами особистості, які зумовлюють подолання труднощів.

Багатоаспектність цього поняття відзначається Г. Щукіною, яка наголошує, що «інтерес може виступати як спрямованість людини на об'єкти і явища навколишньої дійсності; прагнення, вимоги особистості займатися тільки цим явищем, як стимулятор активності і як вибіркоче ставлення до навколишнього світу, до його об'єктів, явищ, процесів» [7, с. 13].

У психологічній літературі під цим поняттям одні дослідники розуміють спрямованість особистості (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн); інші – відношення (Н. М'ясищев). Дотримуючись першої точки зору, вчені зазначають, що інтерес – це зосередженість особистості на будь-якому предметі, думці тощо. Автори другої точки зору відзначають, що інтерес є однією зі сторін, яка характеризує особистість.

Науковці-методисти наголошують, що інтерес є джерелом активності особистості, тобто її прагнення до діяльності з метою задоволення цих інтересів. У дослідженнях Н. Бібік, О. Савченко та ін. інтерес визначається як форма прояву пізнавальної потреби, що визначає спрямованість особистого на усвідомлення мети діяльності.

У статті ми не будемо детально аналізувати різні визначення інтересу, а лише відзначимо, що у вихідних позиціях авторів у визначенні поняття, в розумінні його суті є багато спільного. Більшість дослідників виділяють такі ознаки: суб'єктно-об'єктні відносини, вибіркочий характер, пізнавальна спрямованість, емоційна забарвленість.

Отже, незважаючи на багатство підходів, сутність інтересу характеризується як суто особистісне утворення, що впливає на ефективність протікання пізнавальної діяльності.

Особливою і важливою формою інтересів є читацькі інтереси учнів, які зумовлюють вибір художніх творів, активізують процес читання, спонукають до подальшої читацької діяльності.

Доцільно відзначити, що в педагогічній науці існує багато визначень поняття «читацькі інтереси». Так, О. Савченко визначає це поняття як «уміння читати вибіркоче, співвідносячи свої потреби і можливості» [3, с. 205]. О. Киричук наголошує, що це «вибіркоче емоційно-пізнавальне ставлення людини до предметів і явищ навколишньої дійсності» [1, с. 30]. Інші дослідники (Л. Біленька) відзначають, що читацькі інтереси проявляються насамперед у позитивному ставленні дітей до читання, у прагненні ознайомитися зі змістом твору як джерелом нових знань і переживань.

На думку зазначених вище науковців, читацькі інтереси можуть мати епізодичний і стійкий характер. Епізодичність виражається у зверненні особистості до книги час від часу. Це здебільшого зумовлюється привабливістю зовнішнього вигляду книги, ілюстрацією тощо. Стійкий інтерес виявляється в систематичному читанні.

Разом із тим інтереси характеризуються глибиною та вибіркочістю. Глибина інтересу – зосередженість особистості на одній книзі або авторі. Вибіркочість читацького інтересу – надання переваги тій чи іншій книзі, жанру, художньому чи науковому тексту.

Читацькі інтереси перебувають у діалектичному зв'язку з мотивами як сукупністю різних збудників (потреби, почуття, бажання тощо). Потреба в читанні виражає об'єктивну залежність суб'єкта від друкованої продукції. С. Рубінштейн відзначає, що певна потреба (наприклад, пізнавальна) може породжувати багато інтересів, зокрема й читацьких. І навпаки, конкретний читацький інтерес (скажімо, до історичних творів) відповідає різним потребам особистості. Усвідомлення потреби може викликати інтерес до предмета, неусвідомлена ж потреба так і залишиться потребою, а не інтересом [5, с. 125].

Отже, інтерес співвідноситься з потребою и мотивом. Однак вони не тотожні, тому що інтерес має свою специфіку.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що вчені намагаються дати відповіді на низку запитань: Коли потрібно прищеплювати дитині любов до книги? Що і як читати з дітьми? Зупинимося на розгляді цих запитань.

Учитель-практик В. Олійник відзначає, що залучення до пізнання світу через книгу виявляється у віці від 18 місяців до 9 років, тому що пізніше зробити це складно і практично неможливо [4, с. 52]. Як бачимо, процес залучення до пізнання світу через книгу припадає на дошкільний і молодший шкільний вік. Цей період є сприятливим, тому що закладаються першооснови самостійної читацької діяльності.

У дошкільному віці розвивається навичка слухання та розуміння тексту, емоційне сприйняття, бажання запам'ятати маленькі вірші, казки, розглянути картинки. З віком у дітей виховується допитливість, стійкий інтерес до слухання як початкової форми спілкування з книгою. Виникають переживання, оцінне ставлення. Діти можуть відповідати на запитання, відображати у грі елементи змісту прослуханого в простій формі. Ця складова розвитку інтересу має ситуативний, епізодичний характер.

У початковій школі інтерес до читання розвивається на основі формування навички читання, ознайомлення з колом книжок, з позатекстовими компонентами друкованих видань тощо.

Для того щоб запропонувати дітям якусь книжку, на нашу думку, слід самим ознайомитися зі змістом кількох дитячих книжок. Це допоможе краще зрозуміти світ захоплення дитини. Зазвичай батьки купують багато книжок, а дитина на них і не дивиться. Вони помиляються, думаючи, що куплена книжка одразу має сподобатися дитині. Якщо та тільки починає виявляти інтерес до самостійного читання, варто купувати тоненькі книжечки з великими малюнками, бо сторінка з великою кількістю тексту й без ілюстрацій лякає дитину. Треба прагнути, щоб книги були різноманітні: казки, пригоди, оповідання про тварин і рослини, про школу, музику й мистецтво. Якщо дитину цікавить життя рослин і тварин, нові машини, подорожі, треба добирати книги, з яких вона могла б одержати відповідну інформацію.

Зауважимо, що поки дитина маленька, дорослі читають їй, але як тільки вона йде до школи, батьки гадають, що читання становиться самостійним. Але це не так. Для уникнення такого діалогу: «Ну як книга?» – «Нічого, нормальна», а згодом нерозуміння між дорослими і дітьми варто в цей період організувати сімейне читання.

Для формування інтересу до читання використовуються деякі прийоми. Наприклад, дорослий читає і зупиняється на цікавому місці, пропонує дочитати самостійно; розповідає захопливий епізод із книги тощо.

На думку провідних дослідників В. Мартиненко, Н. Светловської, Г. Ткачук, В. Трунової та ін., читання книги повинне починатися з розгляду обкладинки і титульної сторінки книги, на якій вказано прізвища автора, художника, видавництва, рік видання. Діти, як правило, не звертають уваги й не намагаються запам'ятати відомості про книгу. Дорослим слід терпляче запитувати у них імена автора і художника, назву книги. Корисно перед початком читання запитати дитину, які книги цього письменника вона вже читала і що про нього знає.

Зазначимо, що дорослим слід прагнути, щоб більша частина дітей мала стійкі сформовані читацькі інтереси. З цього приводу хочемо навести такі слова: добра книга – і вихователь, і вчитель, і товариш. Недарма І. Франко писав: Книги – морська глибина:

Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить

Отже, раціональний підбір друкованих видань, методів, різноманітність форм роботи з дитячою книгою сприяють розвитку в учнів читацьких інтересів. Відтак перед дорослими постає складне і відповідальне завдання – захопити дітей книгою

та створити умови, за яких читацька діяльність приносила б радість, задоволення й естетичну насолоду від спілкування з книгами.

Стаття не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Зокрема потребує удосконалення організаційно-методична система виховання читачів-школярів відповідно до сучасних освітніх завдань.

Література:

1. Киричук О. І. Навчальні інтереси молодших школярів / О. І. Киричук. – К. : Радянська школа, 1982. – 128 с.
2. Коменский Я. А. Великая дидактика : [в 2 т.] / Я. А. Коменский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. – 1982. – 656 с.
3. Навчання і виховання учнів 3 класу : [методичний посібник для вчителів / упор. О. Я. Савченко]. – К. : Видавництво «Початкова школа», 2004. – 512 с.
4. Олійник В. Щоб книга стала другом / В. Олійник // Початкова освіта. – 2009. - № 42. – С. 20–21.
5. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1973. – 297 с.
6. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения : [в 4 т.] / [сост. Егоров С.Ф.]. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 4 : Педагогика. – 1989. – 528 с.
7. Шукина Г. М. Актуализация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г. М. Шукина. – М. : Просвещение, 1979. – 159 с.

Федоренко Ю.П.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ИНТЕРЕСА, ЧИТАТЕЛЬСКОГО ИНТЕРЕСА

В статье рассматривается вопрос воспитания читателей, в частности предлагается краткий исторический обзор интереса, акцентируется внимание на определении сути понятий «интерес», «читательский интерес», основных направлений изучения этого феномена в психолого-педагогической литературе и признаков (субъектно-объектные отношения, выборочный характер, познавательная направленность, эмоциональная окрашенность). Автор останавливается на видах читательских интересах (эпизодических и устойчивых, глубоких и выборочных), на связи этих интересов с мотивами, потребностями; освещает ряд вопросов, которые ставятся в методические науке относительно приобщения детей к чтению, приводит некоторые приемы пробуждения интереса к чтению.

Ключевые слова: интерес, читательский интерес, приемы приобщения детей к книге, выбор книг.

Fedorenko Y.P.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ESSENCE OF INTEREST, READER'S INTEREST

The article deals with the problem of readers' education. The author gives a brief historical overview from Comenius, Ushinskiy, Sukhomlinskiy and up to our times. Some approaches to the definitions of the concept essence of «interest», the main areas of study of this phenomenon (intellectual, emotional, voluntaristical) and features (subject-object relation, selective nature, cognitive orientation, emotional feature) in psychological and pedagogical literature are focused on. The author studies reading interests, which activate a reading process and stimulate further reading activity. The main types of readers' interests (episodic and persistent, profound and selective), which readers may have are described in the article; the connection between interests, needs and motives from a psycho-pedagogical point of view are analyzed, a number of issues, related to teaching activity in relation to children involvement in reading process are highlighted. The author explains why pre-school and primary school age is the most favorable for the formation of readers' interests, and why family reading should be organized; some techniques of reading interest rising are given, some advice on choice of books and how to read them with children are offered. The article provides some statements made by the famous writer about the importance of books and reading.

Key words: interest, readers' interest, children involvement in reading, choice of books.